

Na katedře filosofie¹

In the Department of Philosophy

Jiří Gabriel

Když jsem se nedostal ke dráze (ČSD), chtěl jsem být středoškolským profesorem; s tím jsem také šel na fakultu. Doufal jsem, že se dostanu na gymnázium v nějakém menším městě: před očima jsem měl naši třebovskou školu. Ale dopadlo to jinak, protože ministerskou umístěnkou jsem dostal na Pedagogickou fakultu v Bratislavě (!), na katedru marxismu-leninismu. Jel jsem se vedoucímu katedry ukázat už o prázdninách. (Měl jsem „do podniku nastoupit nejpозději 1. 7. 1954 a pracovat v něm po dobu 3 let“.) Ve vile prof. Topolského mi přišla otevřít služka. Ubytování jsem dostal na kolejích. Na bratislavské katedře však brzy zjistili, že nejsem ve straně (KSČ), a z toho vyvodili, že u nich – na politicky exponovaném pracovišti – nemohu působit. Tím jsem se od „umístěnkové povinnosti“ osvobodil a mohl se těšit, že někde seženu původně plánované místo. Tentokrát však zasáhl jiný neopominutelný činitel. V té době jsem byl už ženatý: Broňa se chopila iniciativy a přihlásila mě (bez mého vědomí, když jsem byl ještě v Bratislavě) do konkurzu, který brněnská katedra filosofie vypsalala na místo asistenta na dějiny české a slovenské filosofie. Původně počítali s Miladou Susovou (její manžel na fakultě učil estetiku), ale ta (nevím proč) couvla – ještě než jsem byl přihlášen já. Místo jsem pak bez těžkostí (i jako nestraník) dostal; vedoucím katedry byl Josef Macháček, který mě samozřejmě dobře znal. Tím jsem se po „zaměstnaneckém poměru“ v Bratislavě dne

1 Text je převzat z knihy *Neurované vzpomínky*, kterou si Jiří Gabriel r. 2003 sám vysázel a svázal. Na úvod v ní vysvětluje důvody jejího sepsání: „Svého času jsem otce přiměl k tomu, aby zapsal alespoň pár svých vzpomínek (Václav Gabriel: *Vzpomínky ze života*, Brno 1999). Pokouším se nyní na tatínka navázat, ovšem bez naděje, že bych mohl dosáhnout bezprostřednosti jeho vyprávění. [...] Svě vskutku neurované vzpomínky jsem psal (s velkými přestávkami) od jara roku 2001 do jara roku 2003.“

Za svolení publikovat tuto kapitolku z *Neurovaných vzpomínek* Jiřímu Gabrielovi velmi děkuji.

15. září 1954 dostal na pracoviště (s platem 1074 Kčs), na němž jsem zůstal až do penze, tj. do roku 1996. Dne 1. 11. 1957 jsem byl „povýšen“ do kategorie odborných asistentů (s platem 1600 Kčs).

Napsal jsem, že jsem v tom čase byl už ženatý. Vzali jsme se s Broňou v Brně 15. června 1954, tedy hned po ukončení mých studií. Broňa musela studovat ještě další půlrok, protože dějiny umění s estetikou byly naplánovány na devět semestrů. Musím se přiznat, že jsem se do ženění nehrnul. Nejen proto, že jsem si nebyl jist, jak se dokážu adaptovat v komárovském domě, kde bydleli Bronini rodiče, její babička a provdaná sestra Drahomíra (Roubalíková). Především jsem se obával, že jakmile se jednou na Hněvkovského přistěhuji, budu se muset rozloučit s vizí učitelování na nějakém menším městě (kam by mě Broňa, jak jsem původně předpokládal, následovala). Moje přestěhování do Komárova vzala do svých rukou Broňa. Jednoho dne se objevila na Horákové s dvoukolákem, naložila moje věci (nejvíce místa zabrala peřina a polštář) a odvezla je přes půl Brna do Komárova. – Rád bych věděl, kolikrát této své iniciativy později litovala. – V komárovském domě bylo dost těsno: Roubalíkovi, Draha a Jan, s malým Jendou, později i s Jirkou a Pavlíkem, bydleli v prvním poschodí (kde byla také koupelna), my jsme dostali pokoj v přízemí (měl vchod z chodby, ale i spojení s ložnicí dědy a babiček). Přes den se domácí dění soustřeďovalo v kuchyni; když jsem v Komárově nastoupil, právě probíhaly „boje“, které měly Draze umožnit samostatné vaření (tomu dosud vládla „stará bába“, jak se jí říkalo). Přijetím na katedru mé naděje na gymnázium skončily. Stal se ze mne Brňák, což bylo potvrzeno i narozením našeho Jirky dne 21. dubna 1955 a potom i Broniným nástupem do Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí – odkud po čase přešla na Krajský národní výbor, aby tam až do roku 1970 (kdy začala tvrdá politická „normalizace“, důsledek nešťastného srpna 1968) působila jako krajská inspektorka pro kulturu.

Nadepsal jsem tento oddíl „na katedře filosofie“, ale za dobu mého působení na fakultě se katedra několikrát přejmenovala. Byla dost ostře sledována vyššími stranickými místy, a proto se i v jejím názvu odrážely politické posuny v našem veřejném, tehdy především stranickém životě. Po ustavení univerzitního Ústavu marxismu-leninismu převzalo na fakultě výuku systematické filosofie (dialektického a historického materialismu) jeho oddělení pro filosofii (Ústav měl ještě oddělení vědeckého socialismu, politické ekonomie a dějin strany). V r. 1965 Ludvík Tošenovský prosadil, aby se na naší fakultě rektorátní pracoviště filosofie přeměnilo na samostatnou (fakultní) katedru filosofie a metodologie věd. Nám pak nezbylo, než se omezit na dějiny filosofie a logi-

Katedra na začátku druhé poloviny 60. let. Zleva: Lubomír Nový, Josef Macháček, Pavel Materna, Libuše Doubková (sekretářka), Karel Hlavoň, Jiří Cetl a já.

ku. (Posluchače jsme měli společné, ale naše katedra zůstala jejich katedrou mateřskou.) V atmosféře následující po srpnu 1968 byly vyšším stranickým usnesením dosavadní katedry dějin filosofie a logiky, filosofie a metodologie věd a sociologie oficiálně k 1. červnu 1970 zrušeny; místo nich byla zřízena katedra filosofie, sociologie a logiky. Několik let si naši posluchači museli místo filosofie zapisovat občanskou nauku. V r. 1980 byla „složená“ katedra zase rozdělena, a to na katedru marxisticko-leninské sociologie a katedru marxisticko-leninské filosofie (tak zněly jejich úřední názvy). Od začátku roku 1990 jsme se ovšem zase vrátili k názvu katedra filosofie. V r. 1995 byl přičiněním Luboše Nového v rámci katedry zřízen Kabinet pro studium díla T. G. Masaryka, jehož členem jsem se stal i já.

Ve školním roce 1953–54 se od katedry filosofie odštěpily psychologie a pedagogika (své samostatné ústavy měly už před válkou). Když jsem v září 1954 nastoupil, představovali katedru Jiří Cetl (od r. 1949), Josef Macháček (1951) a Lubomír Nový (1952, stal se asistentem ještě před ukončením studia). Vedoucím katedry byl Macháček (starší o sedm let než Cetl). Macháček se věnoval noetice, logice a novověké filosofii (zejména anglické), Cetl

dějínám evropské filosofie (jeho poslední prací je soubor půvabných historik ze života slavných filosofů *Vždyť to byli filosofové*,² k jehož vydání jsme ho museli takřka „dokopat“), Nový etice a ruské filosofii. O nějak týden přede mnou nastoupil Karel Hlavoň (zabýval se zejména etikou). V této sestavě jsme učili až do roku 1965, kdy přišel logik Pavel Materna. Po logikovi-specialistovi jsem volal především já, protože jsem logiku musel učit, když se jí Macháček „zřekl“. (V letech 1972–1990 Materna, vyloučený v prověrkách z KSČ, nebyl členem katedry, byl zaměstnán v Praze v jednom výzkumném ústavu.) V roce 1972 nastoupila Ivana Holzbachová, 1979 Josef Šmajš (vystudoval u nás filosofii dálkově, s několika dalšími vojáky a policisty), 1983 Josef Krob (můj diplomant) a 1988 Jan Zouhar (přešel k nám z akademického Ústavu pro výzkum společenského vědomí a religiozity, zkratka od „ateistů“). V 90. letech se katedra rozrostla o Petra Horáka, Jaroslava Hrocha, Helenu Pavlincovou, Břetislava Horynu, Radima Brázdu (rovněž mého diplomanta) a Josefa Petrželku (až na první dva jde o naše absolventy, kteří k nám ovšem přišli už z nějakých jiných pracovišť). Uvažování o „kádrových“ otázkách byla oblíbená doména Luboše Nového: dbal na to, aby nově příchozí byli lidé, kteří by do katedry dobře „zapadli“. – Přechodně u nás působili i další „sily“: V letech 1957–1959 měl u nás dvě „výběrovky“ J. L. Fischer (Macháčkovi, který znal Fischera už z předválečných let, se podařilo dosáhnout jeho reaktivování). Fischer si mě tehdy vybral za svého pomocníka (oslovoval mě „archanděli“), např. pro vyhledávání a obstarávání literatury; pokračoval tehdy v práci na své skladebné filosofii. Psali jsme si i později, zejména na přelomu 60. a 70. let, kdy jsem ho také několikrát navštívil v olomouckém bytě, abych s ním připravil rozhovor (ten jsme pak ještě stačili otisknout v *SPFFBU*, B 1972³). K stému výročí Fischerova narození jsem redigoval sborník *Hledání řádu skutečnosti* (Brno 1994).⁴ V letech 1977–1981 byl členem katedry logik Jan Štěpán (přijížděl z Olomouce), 1981–1990 logička Bohumila Koželouhová (po Maternově návratu do Brna přešla na jiné fakultní pracoviště, ale brzy zemřela na rakovinu), 1994–1999 Petr Fiala (historik antické filosofie). V 60. letech u nás krátce externě přednášeli také Jan Patočka (úvod do fenomenologie) a Vladimír Kubeš (filosofii práva). Ladislav Menzel (známý kantolog) a Lubomír Sochor (historik marxistického myšlení, zejména italského) byli

2 CETL, Jiří. *Ale vždyť to byli filosofové*. Brno: Doplněk 2000 (pozn. red.).

3 GABRIEL, Jiří. Za profesorem J. L. Fischerem. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity*. Universita J. E. Purkyně: Brno 1973, B20, s. 125–128 (pozn. red.).

4 GABRIEL, Jiří (ed.). *Hledání řádu skutečnosti*. Brno: Masarykova univerzita 1994 (pozn. red.).

k nám z Prahy do Brna, tedy na venkov, posláni na „politickou převýchovu“; oba se mezi námi dobře cítili a rozhodně se v ničem „nenapravili“. – Vedoucím katedry po Mirko Novákovi byl Macháček, pak Nový, v l. 1970–1990 Cetl, od r. 1990 zase Nový, od r. 1996 Josef Šmajš; v r. 2000 se vedení katedry ujal Jan Zouhar. – Z naší původní sestavy jsme (2003) naživu zůstali už jen Karel Hlavoň a já. Macháček zemřel v r. 1984, Nový 1996, Cetl 2002. (Podrobné údaje o životě a práci členů katedry lze číst ve *Slovníku českých filosofů*.⁵)

Po příchodu na katedru jsem musel hned přednášet, a to látku (dějiny české filosofie), na kterou jsem nebyl připraven ani věcně (faktuálně), ani metodicky. Na naší malé katedře mě to potkávalo častěji: když jsem (po Macháčkovi) musel převzít na několik let logiku, potom zase přednášky z německé klasické filosofie (Kanta), teorie kultury, vědeckého ateismu (religionistiky) atp. Všichni jsme také přednášeli dějiny filosofie pro tzv. společný základ. Naše studium filosofie (léta 1950–1954 byla u nás obdobím nejhoršího dogmatismu) nestálo téměř za nic, mnohé jsem musel dohánět sám, a to zase bez odborného vedení. (Macháček i Riedel byli v čase našeho příchodu na katedru také pedagogickými začátečníky.) Byli jsme „asistenti“ (a také tak placeni), ale fakticky jsme byli samostatnými učiteli, bez možnosti těžit ze spolupráce se zkušeným starším učitelem, docentem či profesorem. Doma na Hněvkovského jsem dostal k dispozici místnůstku původně určenou pro služku, kde jsem po večerech mohl číst a psát si poznámky k přednáškám. Čas mi zabíraly také schůze, které se dostavily v důsledku mého vstupu do KSČ (být ve straně se u učitelů filosofie považovalo za samozřejmé) a následného úkolu působit i mimo školu. Stal jsem se členem „Společnosti s dlouhým názvem“, tj. Společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí, její filosofické a ateistické sekce, a později i ateistické sekce při KV KSČ. – Musím říci, že jsem se činnosti ve Společnosti pro šíření..., ani v ateistické sekci při KV KSČ nevyhýbal, i když mé přednášky v prvních letech určitě za moc nestály. Až časem jsem poznával, co vše jsem si zpočátku „dovolil neznat“. Vždy mě však myslím (alespoň v mých očích) zachraňovalo, že jsem – jako výrazně diskusní typ – nikdy nikomu žádný názor nevnucoval, ani neprezentoval jako „nepochybnou pravdu“; byl jsem rád, když jsem se setkával s odezvou, třeba nesouhlasnou. Nikdy jsem také žádné stanovisko či mínění nehodnotil jako nemarxistické, škodlivé atp. Spolu s tím, jak se politické poměry od začátku šedesátých let uvolňovaly, byla mimoškolní činnost stále zajímavější. (František Křenek z KV KSČ mě tehdy nejednou

5 GABRIEL, Jiří – ZOUHAR, Jan – PAVLINCOVÁ, Helena – KROB, Josef (eds.). *Slovník českých filosofů*. Brno: Masarykova univerzita 1998 (pozn. red.).

žádal, abych jako krajský lektor jel někam na okres a tam např. při uzavírání „roku stranického školení“ korigoval vyhocené názory a požadavky místních stranických činitelů.) Vše ovšem skončilo s nástupem posrpnové „normalizace“. Když jsem byl z KSČ vyškrtnut – nesouhlasil jsem se srpnovým „vstupem vojsk“, nepodepisoval žádná následná „pronormalizační“ prohlášení, výzvy atp. – mé působení mimo fakultu skončilo. Chodil jsem pouze na večery (pondělky) Filosofické společnosti při ČSAV (jež dočasně nahradila zrušenou Jednotu filosofickou), které se konaly na fakultě, v „naší“ posluchárně. Po listopadu 1989 jsem byl samozřejmě u toho (nejen v Brně, ale i v Praze), když se Jednota filosofická zase obnovovala. Plodem naší popularizující činnosti před r. 1990 je i *Malý ateistický slovník* (1962),⁶ *Stručný filosofický slovník* (1964) a sborník *Diskutujeme o morálce dneška* (1966).⁷ Ateistický slovník jsem měl na starosti, a proto jsem musel napsat i hesla, do nichž se nikomu nechtělo (do všeho mluvili redaktoři z pražského SNPL – Státního nakladatelství politické literatury); mám ve svém archivu jeden výtisk (i jeho slovenský překlad), ale nejraději bych na tuto publikaci zapomněl, i když tehdy v tom oboru nebyla nejhorší. Do filosofického slovníku jsme v Brně psali hesla z dějin filosofie; má rovněž řadu chyb, ale vcelku šlo myslím o práci, která ve své době patřila k těm lepším. Třetí zmíněná knížka je svědectvím o tom, co se tehdy pokládalo za aktuální ve sféře morálky a etiky. O tom, s jakými těžkostmi se (někteří) autoři museli vypořádávat, svědčí i historie s druhým dílem *Antologie z dějin československé filosofie*, přestože se připravovala (v pražské redakci) už ke konci 80. let (vyšla 1989): některé osobnosti, např. J. L. Fischer, v ní prostě nesměly být zastoupeny. Problém byl pak: vydat alespoň něco (a nějaké povědomí o historii české filosofie přece jen udržovat), nebo ze vzdoru taková torza nevydávat?

Nechce se mi v povídání o mém působení na katedře zacházet do podrobností. Tak jen pár slov. Brzy jsem začal učit s chutí, raději jsem však míval semináře než přednášky, nezřídka se stávalo, že jsme o něčem začali diskutovat i v přednášce. Na oboru jsme mívali tak akorát „seminární“ počet posluchačů, takže přecházet od jedné formy vyučování k druhé bylo zcela přirozené. Vždy jsem se snažil věnovat zvláštní pozornost seminárním pracím posluchačů, a to po stránce věcné i jazykové. Hodně času mi zabíraly diplomky, každý rok jsem jich míval několik (většinou k dějinám české filosofie), přestože asistenti (ani odborní) je vést neměli, nanejvýš s oficiálním

6 GABRIEL, Jiří (ed.) et al. *Malý ateistický slovník*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury 1962 (pozn. red.).

7 ŠILHÁNOVÁ, Libuše (ed.) et al. *Diskutujeme o morálce dneška*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury 1966 (pozn. red.).

schválením děkana. Ale do listopadu 1989 zůstávala řada učitelů na fakultě pouze odbornými asistenty, v habilitaci jim bránily námitky stranických orgánů (především nadfakultních), a tak museli být asistenti pověřováni i pracemi docentů a profesorů. Směl jsem učit na oboru i po vyškrtnutí z KSČ, i když jen dějiny filosofie, popř. logiku a podobné disciplíny, nikoli tedy systematickou filosofii (ontologii, noetiku). Bavily mě i některé práce organizační. Řadu let jsem byl výkonným redaktorem filosofické řady (B) *Sborníku prací FF BU* (Brněnské univerzity – jak se tehdy naše univerzita nazývala); v době normalizace jsem se chtěl této funkce vzdát, ale tehdejší „vrchní“ redaktor (všech řad) dr. Březina z rusistiky mě přemluvil, abych si ji ponechal, protože – jak řekl – jsem ochoten zařazovat do sborníku i práce lidí, kteří tehdy nesměli publikovat (samozřejmě bylo třeba uvést jako autora někoho jiného); několikrát k tomu došlo, s tím ovšem, že honorář a separáty dostal skutečný autor, spolu s prohlášením o tom, kdo příspěvek fakticky napsal. V osmdesátých letech jsem zorganizoval čtyři brněnská setkání filozofů, hlavně historiků filozofie, na něž jezdili i lidé z Prahy, Olomouce, Bratislavy i Prešova. Jedno se konalo v sále kavárny Opera (bývala na začátku Kobližné), další v Učitelském domě B. Václavka na (tehdejší) Leninově (dnes Kounicově) třídě. Vyšly z nich i sborníky, ovšem v podobě tehdy nám dostupné. Setkání ukázala, že i za daných poměrů šlo uskutečňovat zajímavé a podnětné akce; příkladem mi byly semináře, které se konávaly v Uherském Brodě, v tamějším Muzeu J. A. Komenského. (Mimořádně úspěšnou akcí katedry byla celostátní konference o strukturalismu v roce 1968, kterou v Brně připravil Luboš Nový.) Daleko méně mě na katedře těšily úkoly, které souvisely s funkcí vedoucího učitele studijní skupiny v nějakém ročníku. Po roce 1970 k nim patřila i písemná hodnocení posluchačů po každém semestru; někdy to dalo dost stylistické námahy, ale u nás vždy všichni ve všech ohledech přinejmenším obstáli.

K dobrému vztahu mezi učiteli a posluchači na naší katedře přispívaly i autobusové zájezdy, které jsme konávali od r. 1969 (do začátku 90. let). Většinu z nich jsem připravil a vedl; po příjezdu do ubytoven (byly doby, kdy nocleh v pěkné ubytovně stál 25 Kčs!) jsem však vedení předával Karlu Hlavoňovi a Ivaně Holzbachové (ta si pak v druhé polovině 80. let organizaci zájezdů vzala na starost). Výjezdy bývaly tří- čtyřdenní, a tak se dalo mnohé vidět; už bych nedokázal vyjmenovat všechny památky (hrady, zámky, muzea, hřbitovy, přírodní zajímavosti aj.), které jsme v těch letech navštívili. Během jednoho zájezdu jsme sfárali do dolu ČSM u Karviné a v Dětmárovicích si prohlédli nejen elektrárnu, ale i Kájovu stanici ČSO (a poslechli si v kanceláři před reléovkou jeho výklad o organizaci železničního provozu). Několikrát

jsme vyjeli i za hranice: do Polska (např. Krakov, Osvětim), Maďarska (Tokaj, Budapešť), NDR (Drážďany, Míšeň). Když se absolventi některých ročníků s námi po letech sešli, nikdy se nestalo, že by nedošlo na různé historiky z těchto zájezdů. Dvakrát jsem s menší skupinou byl na výměnném pobytu: jednou v Gruzii (1981), podruhé v Kyjevě (1982). Do Gruzie jsme letěli (s přestupem v Moskvě). Přistáli jsme v přímořské Batumi a odtud se asi po týdně přesunuli do Tbilisi. Po staré vojenské cestě jsme jeli na Kavkaz, navštívili řadu starokřesťanských památek a ovšem i Stalinovo rodiště. Museli jsme s Josefem Šmajsem (který skupinku vedl se mnou) pronést spoustu přípitků („tostů“), a tudíž také dost vypít (vína). Zpět jsme jeli vlakem, trvalo to dlouho, ale chtěl jsem si alespoň z vlaku prohlédnout místa, jejichž jména jsem znal z doby války. Před naším odjezdem do Gruzie byli gruzinští u nás, dělal jsem jim – opět se Šmajsem – průvodce (tři dny jsme strávili v Praze). Cesty do Gruzie se jako student zúčastnil i Luboš Zaorálek, nynější předseda parlamentu. Zájezd do Kyjeva jsem vedl sám. Nejdříve jsme si několik dní prohlíželi Moskvu. V Kyjevě se mi líbilo, na programu byl i několikadenní pobyt v Oděse. V Tbilisi i v Kyjevě jsme dobře bydleli (což se tehdy všem studentským výpravám nestávalo): v Tbilisi ve vysokoškolských kolejích na kraji města, v Kyjevě v moderně zařízeném univerzitním hotelu pro hosty z řad vědeckých a vysokoškolských pracovníků. Už v 60. letech jsem byl sám dva týdny na studijním pobytu v Greifswaldu, na tamní univerzitě; tehdy jsem poprvé uviděl moře. Jako zajímavé akce-výjezdy jsem bral i svou účast na vedení výzkumů, které organizovala Laboratoř sociologických výzkumů (součást katedry sociologie, popřípadě naší spojené katedry) v Brně, Podbrezové, Pardubicích, Jihlavě, Přerově, Lipovci aj. (Např. v Brně jsme zkoumali skladbu bytů a jejich obyvatel ve staré části Židenic, v Přerově fluktuaci zaměstnanců v Moravských železárnách.)

V druhé polovině 80. a na začátku 90. let jsem se těšil na naše „soukromé“ pobyty na chalupě Pavla Pácla (člena sociologického semináře). Z Brna jezdili Luboš Nový, Pavel Materna, Ivo Možný a já. V Čadci nás čekal s autem Pácl (bydlí v Havířově). Po obědě v nádražní restauraci jsme nakoupili proviant a přes Rakovou se dopravili k jednomu z četných rozcestí v obci Zákopčí. Odtud jsme pokračovali pěšky asi půl hodiny lesem do kopce k Pavlově chalupě pod vrškem hřbetu, po němž vedou turistické cesty s krásnými výhledy do krajiny. Po cestě jsme dělávali rámus, abychom se nesetkali s divokými prasaty. Na chalupě jsme sem tam Pavlovi s něčím pomohli (spravit střechu, nařezat a nasekat dříví), ale především chodili po okolí, sbírali houby a ostružiny a přitom vedli řeči o filosofických a sociologických problémech,

politické situaci, poměrech ve světě i na fakultě atp. Večer jsme hrávali karty o titul přeborníka v tajném duráku na daný rok a popíjeli tvrdý alkohol (nosit pivo na kopec nebylo rentabilní). Staral jsem se o vaření, těšilo mě, že klukům chutnalo (za lahůdku považovali nejen např. omelety s ostružinami, ale i mé hlávkové zelí). Pomocné práce (např. čištění a krájení hub, loupání brambor atp.) ochotně bral na sebe Luboš, který také dirigoval umývání nádobí (s Pavlem Maternou), Pavel Pácl měl na starosti donášku vody, dřeva a kontinuální vaření čaje. Ivo Možný o domácí práce neprojevoval žádný zájem. Několikrát jsme se vypravili na delší výlet, na Husárik, což je kopec s hotelem nad Čadcou.

Povinnou součástí práce vysokoškolského učitele je publikační činnost. V tomto ohledu se na nás celková atmosféra let 1954–1989 podepsala nejvíce. Publikačních příležitostí bylo málo a nároky na publikace byly velmi specifické. Někdy to vypadalo tak, že je lépe nic neuveřejňovat – a vyhnout se maléru. V prvních letech jsme oslavovali vydání každého nového čísla filozofické řady (B) *SPFFBU*; šli jsme obvykle na večeri, např. k Ducháčkům (proti tržnici na Zelném trhu), do Tramínu (v pasáži na nám. Svobody) či někam jinam. My mladší jsme trpěli tím, že Macháček, který sám raději mluvil než psal, byl k našim textům hodně kritický a měl stále za to, že „by to ještě něco potřebovalo“. Podmínky k publikování se zlepšily v šedesátých letech, ale možnost vydávat zůstávala stále dost omezená, připravil jsem do fakultních spisů monografii o Josefu Tvrđém, ale než jsem ji stačil obhájit jako kandidátskou práci, přišla normalizace a s ní (po mém vyškrtnutí ze strany) konec naděje na její obhajobu. Knížka vyšla v roce 1982, potěšila mě recenze Milana Daňhela v jednom západoněmeckém časopise, zdůrazňující, že její text není poplatný u nás tehdy obvyklým ideologickým schématům. Na povolení kandidatury jsem však musel čekat do roku 1989.

Na katedře nás bylo několik, kteří jsme se zajímali o dějiny české filosofie; svědčí o tom také Nového dvě knihy o filosofii T. G. Masaryka, Cetlův *Český pozitivismus*,⁸ podíl na *Antologii z dějin československé filosofie*,⁹ naše účast na konferencích (v Brně i jinde). V devadesátých letech jsme vydali – za mé redakce – mj. i dvě verze práce o dějinách české meziválečné filozofie (jedna z nich vyšla i v anglickém překladu v USA). V letech 1995–1998 mi dal hodně práce, zejména ediční, slovník českých filozofů (poslal jsem stovky dopisů se

8 CETL, Jiří. *Český pozitivismus*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně 1981 (pozn. red.).

9 KALIVODA, Robert – ZUMR, Josef (eds.). *Antologie z dějin československé filosofie*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1963 (pozn. red.).

žádostí o hesla, provedení korektur, různé doplňky atp.); byl jsem „vedoucím řešitelem“ grantu. (Slovník jsme připsali památce Luboše Nového, který v listopadu 1996 zemřel.) O svých dalších publikacích – patří k nim i hesla z dějin české filosofie ve dvou velkých encyklopediích – se tu nezmiňuji; jsou zachyceny v mé bibliografii. Jen dodám, že v druhé polovině 90. let jsem psal a „vydával“ už spíše pro sebe, svou zábavu a potěšení. Např. *Poznámky o náboženství* (mají 250 stran, s reprodukcí linorytů Petra Skácela) vyšly v pěti exemplářích; připsal jsem je vnučce Zuzance. – Tuto knížku mi (stejně jako Tvrdého *Poznámky k životopisu*, jež vyšly za mé redakce nákladem katedry) vysázal Karel Hlavoň. *Paměti vesnického učitele* od Františka Balcárka (rukopis jsem svého času dostal od paní Milady Tvrdé, Balcárkovy dcery) jsem vysázal už sám, s občasnou Karlovou radou. Problémy se sazbou probíráme i na našich schůzkách. Co jsme v důchodu, chodíme s Karlem dvakrát týdně na pivo, nejčastěji na Stadion. Stálým tématem je také reflexe našeho tělesného i duševního upadání. Oba si stýskáme zejména nad potížemi s viděním. Já jsem sice dostal vzhledem k šedému zákalu nové čočky (jednu v r. 1995 ve Fakultní nemocnici v Bohunicích, druhou v r. 1999 v Městské nemocnici na Kolišti, dnes už zrušené), zůstaly mi však trampoty s následnými druhotnými zákaly čoček, s chatrnými sítnicemi a také s glaukemií. Stav mých sítnic mi bohužel nedovoluje ani větší fyzickou námahu, a tím i mnohé práce na zahradě, které jsem měl vždy rád (např. rytí pudy).

Pokud jde o devadesátá léta, rád vzpomínám ještě na své několikaleté působení v redakční radě časopisu *Universitas* (revue Masarykovy univerzity). Na můj návrh se v r. 1990 vedoucí redaktorkou *Universitas* stala Ivana Holzbachová a jeho typografická práva byla svěřena Antonínu Juračkovi, blanenskému grafikovi a malíři, členu Výtvarného sdružení Q. S panem Juračkou jsem také domluvil, aby navrhl obálku a vnitřní úpravu revue *Religio*, vydávané Českou společností pro religionistiku v Brně a Ústavem religionistiky FF MU. (Do obou těchto periodik jsem také několikrát drobně přispěl.)

K pětadesátinám jsem na katedře dostal desky s (ilustrovanými) gratulacemi od členů katedry (Homages a Jiří Gabriel) a Luboš Nový o mně uveřejnil medailon ve *Filosofickém časopise* 1996 (s. 1061–1062). V této souvislosti musím vzpomenout také na Nového *Nekrology na živé* (1986),¹⁰ originální sbírku gratulací, v nichž Luboš „v žertěřské formě usiloval o vystižení alespoň některých výrazných a typických rysů dané osobnosti“. (Luboš byl tehdy

10 NOVÝ, Lubomír. *Nekrology na živé*. Brno 1988 (pozn. red.).

v subkomisi kulturní komise fakultní organizace ROH, která si měla všimát životních jubileí fakultních odborářů.)

Do důchodu jsem nastoupil 1. března 1996. Celý zaměstnanecký život jsem strávil na jednom místě; na jedné škole, na jedné katedře. Měl jsem štěstí na moudré, spolehlivé, přející kolegy, kteří uměli odolávat neblahým tlakům zvenčí, vytvářet prostředí, v němž se – při všech těžkostech doby – dalo dobře žít. Tento duch katedry ovládl i její nové členy. Vždy mě potěšilo, že s pochvalným uznáním o poměrech na katedře mluví i naši absolventi. Moc bych si přál, aby tento dobrý duch katedry vydržel i v nových poměrech, které sice jednotlivcům přinášejí předtím nevídané možnosti, ale do cesty jim kladou i nejednu nástrahu.

Přátelské vztahy na katedře mi umožňují, že s ní stále ještě mohu spolupracovat. Nejde jen o občasné posudky rigorózních prací, diplomek atp. Od začátku roku 2000 se v rámci Kabinetu TGM – s Janem Zouharem a Helenou Pavlincovou – podílím na grantovém úkolu Spory v české meziválečné filozofii a na (z Prahy dirigovaném) vydávání Masarykových spisů; v r. 1998 jsme připravili k vydání spis *Moderní člověk a náboženství*,¹¹ v současnosti máme „rozdělaný“ svazek obsahující „Slovanské studie“ a další Masarykovy časopi-secké příspěvky z té doby. V plánu máme zpracovat v rámci nového grantu dějiny české filosofie v období protektorátu.

Pro pořádek ještě uvedu, že absolvováním státní závěrečné zkoušky jsem nabyl „kvalifikaci pro učitelství na středních školách“, s titulem promováný pedagog filosofie a dějepisu. Titul PhDr. (ve vědním oboru dějiny filosofie) jsem mohl získat až po obnovení doktorských řízení (zastavených v roce 1954): došlo k tomu 2. července 1966. Hodnosti kandidáta filosofických věd (CSc.) jsem se dočkal 6. dubna 1989 (po obhajobě kandidátské dizertace dne 2. 2. 1989). Docentem (pro obor dějiny filosofie) jsem byl jmenován 1. června 1990. Byla to docentura tzv. rehabilitační, návrh na ministerstvo podala vědecká rada fakulty. Docentský dekret mi v Praze předal ministr školství Adam. Byl jsem na katedře vyzván, abych se ucházel o profesorské řízení, ale to jsem odmítl už proto, že vědecká rada přijala usnesení, že rehabilitační docenturu (stejně jako „jmenovací“ docentury z období tzv. normalizace) nebude při profesorském řízení uznávat za dostačující (že uchazeči musí absolvovat ještě novou habilitaci před vědeckou radou); podle mého soudu takovým postupem rada znevážila svůj vlastní (jednorázový) návrh na

11 MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství*. Praha: Masarykův ústav AV ČR 2000 (pozn. red.).

rehabilitační docentury. Odmítl jsem tím spíše, že jsem byl (dva roky) členem vědecké rady (v době děkanování anglisty doc. Hladkého).

Čas pádí, generace si předávají úkoly. Mívám dojem, že smyslem práce té naší garnitury, nastoupivší zhruba v polovině padesátých let, se stalo udržovat v daných poměrech znalosti a zájem o filosofii, její minulost a přítomnost. Jistě jsme mohli pro to udělat více. Ale snad jsme přece jen nežili nadarmo: Mám za to, že nás studenti i v dobách pro filosofování nepříznivých brali vážně, že nám rozuměli a že po studiích začali dělat potřebnou, užitečnou práci – třeba jako středoškolské učitelé (několik z nich našlo uplatnění na vědeckých ústavech).

Často teď slyším a čtu ostré odsudky režimu z let 1948–1989 (myslím, že za komunistický je označován neprávem). Členství v KSČ (v kterékoli době) bývá lidem připisováno k tíži, jako něco, co by měli (zřejmě těm „čistým“) nejen „vysvětlit“, ale za co by se měli i omlouvat a kát. Vstoupil jsem do KSČ, protože jsem věděl, že se to – chci-li se věnovat filosofii z povolání – ode mne čeká. Straníci na naší katedře byli lidé slušní, přátelští, filosofii měli opravdu rádi. Vstupoval jsem do strany už po smrti Stalina i Gottwalda, v čase, kdy se vynořila naděje, že se k spravedlivější, sociální společnosti začneme ubírat novými cestami. Zažil jsem světovou válku, a proto jsem považoval za samozřejmé, že se ani pokrok nebude prosazovat zbraněmi. Chtěl jsem pomáhat v úsilí o změnu stylu správy veřejných věcí, o nové, svobodnější poměry ve všech oblastech našeho života. Vzhledem k faktickému postavení KSČ ve společnosti jsem měl dojem, že žádoucí změny je třeba prosazovat především v KSČ samé. Do srpna 1968 se zdálo, že to půjde, posun k lepšímu byl evidentní a stále výraznější. Ale srpen 1968, „vstup vojsk“, hodil vše zase hodně zpátky. Po zkušenostech s tím, co následovalo, jsem už ve straně zůstat nechtěl, kdyby mě z ní prověřková komise „nevyškrtila“, byl bych vystoupil sám (bez ohledu na důsledky). Věřil jsem však i nadále, že ke změně politických poměrů „v zemích socialismu“ jednou dojít musí (po čase jsem tuto víru mohl opírat i o program tzv. „perestrojky“ v SSSR). „Listopad 1989“ přišel po dvaceti letech – ale nebyla to ani u nás na katedře jen léta trpného, pasivního očekávání, „co čas přinese“. Listopad 1989 nepřipravili jen tzv. disidenti, bojující po svém proti režimu, prohřešujícímu se proti obecně uznávaným lidským právům i vlastním zákonům. Přispěli k němu všichni, kdož se na svých místech snažili dělat dobrou práci, v souladu s poznanou pravdou, logikou, „přirozenými“ mravními ideály, vlastní zkušeností... Listopad 1989 mě ničím nepřekvapil, a proto ani nepolekal: uvítal jsem jej, s tím, že špatné a přežilé se odstraní a dobré se bude podporovat a rozvíjet. Cestu

k tomu jsem spojoval se zrušením „vedoucí úlohy strany“ a s důsledně demokratickým rozhodováním o všech záležitostech našeho společenského života. Přiznávám se však, že jsem nečekal obnovu celkem tradičního kapitalismu, se všemi jeho průvodními znaky. Nezbyvá, než aby se lidé i nadále zamýšleli nad cestami, jež by mohly vést k nové, spravedlivější společnosti.

---

doc. PhDr. Jiří Gabriel, CSc.

Brno, Česká republika
jgab@post.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.
